

ΗΘΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑ ΤΟΝ ΙΣΤ' ΑΙΩΝΑ

(ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΕΙΚΟΣΙ ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΝΟΤΑΡΙΑΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ)

ΥΠΟ

ΓΕΡ. Η. ΠΕΝΤΟΓΑΛΟΥ δ. ιατρ.

Στήν πορεία έρευνας καί μελέτης γιά τούς έποικισμούς στήν Κεφαλονιά ύστερα από τόν έρχομό τών Βενετσιάνων τò 1500 καί γιά τή συγκρότηση πού παίρνει ó πληθυσμός τοῦ νησιοῦ αὐτά τὰ πρῶτα χρόνια, άνοιξε ó δρόμος γιά τούτη τήν έργασία. Πληροφορίες γιά τήν κοινωνική ζωή καί γιά τὰ ἥθη τών ανθρώπων αὐτῆς τῆς έποχῆς ἦταν άνύπαρκτες μέχρι σήμερα¹. Έτσι φυσικά καί ἡ σύγκριση μέ τή ζωή στήν τουρκοκρατούμενη Έλλάδα γιά τήν όποία υπάρχουν πολλά γνωστά γιά τήν ἴδια περίοδο² ἦταν άδύνατη. Παραπλήσιες πληροφορίες γιά τὰ ἄλλα Έπτάνησα πού έχουν δημοσιευθῆ³ εἶναι καί αὐτές περιορισμένες καί λόγω διαφορᾶς συγκροτήσεως καί συνθέσεως πληθυσμοῦ, ὅχι όπωςδῆποτε ὅμοιες.

Τὰ δημοσιευόμενα εἴκοσι δύο νοταριακά έγγραφα (άπό τò 1539 μέχρι τò 1599) δέν φωτίζουν τέλεια τò άντικείμενο εἶναι ὅμως όπωςδῆποτε άξιόλογη συμβολή. Τò πλαίσιο δέν εἶναι άυθαίρετο ἄλλα άντιστοιχεῖ σέ δύο χρονικά διαστήματα πού εἶναι άπό πολλές πλευρές άξιόλογα γιά τήν ζωή τοῦ νησιοῦ. Τò πρῶτο εἶναι ἡ περίοδος τῆς κατανομῆς τών κατοίκων πάνω στό νησί καί τῆς διανομῆς τών κλήρων στοὺς νέους κατοίκους του πού έρχονται άπό διάφορα σημεία⁴, ὅπως εἰπώθηκε καί πάρα πά-

1. Γ. Π λ ο υ μ ί δ η. Οί Βενετοκρατούμενες Έλληνικές χῶρες μεταξύ τοῦ Δεύτερου καί τοῦ Τρίτου Τουρκοβενετικού πολέμου (1503-1537). Έπιστημονική Έπετηρίς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ίωαννίνων «Δωδώνη» — Παράρτημα άρ. 4., σ. 39-40 καί 82-87.

2. Δ. Γ κ ί ν η. Οί λόγοι διαζυγίου επί Τουρκοκρατίας. Έπιστημονική Έπετηρίς Σχολῆς Νομικῶν καί Οίκονομικῶν Έπιστημῶν Παν(μίου Θεσσαλονίκης, τόμος Η (1960) σ. 239 καί συνέχεια. — Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Περὶ τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης επί Τουρκοκρατίας καί μετ' αὐτήν μέχρι καί τοῦ Καποδιστρίου. Έπετηρίς Κέντρου Έρεῦνης Ίστορίας Έλληνικοῦ Δικαίου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 15 (1968) σ. 14 — τ ο ὕ ἱ δ ι ο υ, Παρθενοφθορία καί εὔρεσις Θησαυροῦ, Ἀθῆναι 1963, σ. 93-104.

3. Σ. Δ ε Β ι ά ζ η. Ἡ τιμωρία τών έγκλημάτων έν Ζακύνθω κατά τόν ΙΣΤ' καί ΙΖ' αἰώνα, «Νέος Αἰών» Α' (1892), τεῦχος 12-14, σ. 10-11.

4. Α. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο υ. Ίστορία τοῦ Νέου Έλληνισμοῦ, τόμος Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 82-85 — Γ. Π λ ο υ μ ί δ η, δ. π., σ. 42.

νω, περίοδος που χαρακτηρίζεται από αρκετή φτώχεια και πολλή προσπάθεια, με όριο την ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571. Και το δεύτερο μέχρι το τέλος του αιώνα—που περίπου ταυτίζεται με την ουσιαστική καθιέρωση του φόρου *nuova imposta*⁵—που είναι περίοδος οικονομικής άκμης χάρη στο εμπόριο της σταφίδας και την απομάκρυνση του τούρκικου κινδύνου. Το αρχικό είναι η άγρια εποχή της εγκαταστάσεως και της προσπάθειας για επιβίωση κάτω από συνεχείς τούρκικες επιδρομές άλλοτε σ' όλο το νησί άλλοτε στην Παλική ή στην "Ερικο"⁶. Το δεύτερο ή εποχή της καλύτερης ζωής και της οικονομικής ανόδου για μεγάλο μέρος του πληθυσμού, αφού οι μικροί κληροί που έδωσαν οι Βενετσιάνοι δεν έχουν ακόμη απορροφηθεί σε μεγαλύτερες ιδιοκτησίες με αγορές ή εκβιασμούς από τους δυνατούς⁷. Αυτών των χρόνων οι πληροφορίες για την κοινωνική ζωή και τα ήθη αναζητούνται στα έγγραφα που ανέκδοτα μέχρι σήμερα δημοσιεύονται εδώ. Ο αριθμός είναι περιορισμένος, είναι όμως όλα όσα υπάρχουν με αυτό το αντικείμενο στα σωζόμενα γνωστά βιβλία συμβολαίων των νοτάριων της Κεφαλονιάς του ΙΣΤ'⁸ αιώνα, αν φυσικά σωστά τα έπεσήμανε ο μελετητής. Η εργασία ίσως συμπληρωθεί αν βρεθούν άλλα έγγραφα με παρόμοιο περιεχόμενο στην έρευνα που θα συνεχισθεί στο "Ιστορικό Αρχείο της Κέρκυρας (αφού ο Βαϊλός της δικάζε σε έφεση πρωτόδικες αποφάσεις της Κεφαλονιάς)⁹ και στα Βενετσιάνικα Αρχεία.

Τα κείμενα είναι διαφορετικού περιεχομένου και με αρκετή ποικιλία. Δίκες (που δικάζει ο επίσκοπος και οι ιερωμένοι του με μορφή συνόδου), συμβιβασμοί, παραδοχές, όμολογίες, δηλώσεις. Ανεξάρτητα όμως από το είδος τους είναι ενδιαφέρον πόσο γίνεται φανερό στο μελετητή ή σκιας της αυστηρής βενετσιάνικης δικαιο-

5. Ο φόρος αυτός αρχίζει να εφαρμόζεται από το 1584 όπως σημειώνεται σε Η. Τσιτσέλη, Κεφαλληνικά Σύμμικτα, τόμος 2ος, Έν Αθήναις 1960 σ. 412 για να καταργηθεί και να επαναφερθεί αργότερα. Βλ. στού ίδιου, σ. 414 και 416.

6. Η. Τσιτσέλη, ό.π., σ. 408, Α. Tenenti, Cristoforo da Canal, La Marine Venitienne avant Lepante, Paris 1962, σ. 129 και 181 — Α. S. V., Provv. da Terra e da Mar, R. 1194, εκθέσεις Cristoforo da Canal, Ιούλιου - Δεκεμβρίου 1556 χωρίς αρίθμηση (άνέκδοτες).

7. Η. Τσιτσέλη, ό.π., σ. 411.

8. Α. Σιφωνίου - Καραπά, Μ. Τουρτόγλου, Σ. Τρωϊάννου, Το Νοταριακόν Αρχεϊόν Κεφαλληνίας, Έπετηρίς Κέντρου Έρεύνης Ιστορίας Έλληνικού Δικαίου Ακαδημίας Αθηνών, τόμος 16-17 (1969-1970) σ. 49-53.

9. Γ. Πλουμίδης, ό.π., σ. 84. — C. Sathas, Μνημεία Έλληνικής Ιστορίας, tome V, Paris 1883, σ. 178.

σύνης που πέφτει πάνω στις αποφάσεις¹⁰, είτε σ' αυτές που παίρνουν οι εκκλησιαστικές αρχές, όταν δικάζουν σύμφωνα με το δίκαιο που ακολουθεί ή εκκλησία αυτήν την εποχή είτε σ' αυτές που οι διάδικοι παραδέχονται τελικά στις διενέξεις τους ή τους συμβιβασμούς τους. Το δίκαιο όπως διαμορφώθηκε στο Βυζάντιο άπαντα συχνά στο σκεπτικό και τις αποφάσεις, αλλά και το έθιμικό είναι παρόν με φανερό την απήχηση του Βυζαντινού παρά του Φράγκικου¹¹. Φυσικά όλα αυτά έφ' όσον δέν έρχονται σε σοβαρή σύγκρουση με τα καθιερωμένα από τους Βενετσιάνους¹².

Τα έγγραφα μεταγράφηκαν και δημοσιεύονται με χρονολογική σειρά από τα βιβλία των νοτάρων Μοντεσάντου ιερέα Σταματίου (1536—1553) τὸ 1ο, Ρωμανού ιερέα Νικολάου (1567—1587) τὰ 4ο και 8ο, Μαυροϊωάννη ιερέα Άνδρέα (1568—1585) τὰ 2ο, 3ο, 5ο, 7ο, 9ο, 10ο, 11ο, και 13ο, Ριτζαρδόπουλου ιερέα Εϋσταθίου (1574—1596) τὸ 12ο, Σάρλου ιερέα Άντωνίου (1583—1595) τὰ 14ο, 20ο, Καραντινού ιερέα Γεωργίου (1585—1600) τὰ 15ο, 16ο, 18ο και 21ο, Φαρακλού Βάρβαρου (1587—1613) τὸ 22ο και Σουριάνου ιερέα Γιάκουμου (1593—1594) τὰ 17ο και 19ο¹³.

Τὸ πρώτο είναι καταγραφή προίκας και αντιπροικιοῦ ὕστερα από απαγωγή τῆς νύφης. Είναι ενδιαφέρον πὼς ὑπάρχει, για διαφορετικούς λόγους από κάθε μέρος, ἡ πρόθεση νὰ τακτοποιηθῇ τὸ ζήτημα σωστά. Πρέπει νὰ σημειωθῇ πὼς ἡ οἰκογένεια τῆς νύφης ἔχει επίθετο γνωστὸ από τὸν ΙΓ' αἰώνα στὴν Κεφαλονιά¹⁴, ἐνῶ τοῦ γαμπροῦ είναι φερμένη από τὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα¹⁵.

Τὸ δεύτερο ἀναφέρεται σὲ έγγραφη ὑπόσχεση ἀρραβώνα ἀξιωματοῦχου στρατιωτικοῦ ξενοφερμένου, με Κεφαλονιτοπούλα. Ἐπικαλεῖται τὰ ἥθη και τὶς συνήθειες τῶν καλῶν «Ρομέων» για τὸ δακτυλίδι που δίνει και για τὸ δῶρο στὴ νύφη. Ἄν ὑπολογίσουμε πὼς οἱ συνήθειες αὐτὲς είναι καθιερωμένες τὴν εποχὴ αὐτὴ και στὸν τουρκοκρατούμενο ἑλληνικὸ χῶρο¹⁶ πιθανολογοῦμε ἐξελληνισμένο ξένο παρά τὸ περίεργο ὄνομά του που δηλώνει ἰταλικὴ προέλευση.

10. Σ. Ἀρδαβάνη - Λιμπεράτου, Ποινὲς στὴ βενετοκρατούμενη Ἑλλάδα, «Πάφος» 5 (1940), τεῦχος 7, σ. 264 - 266.

11. Τυπικὲς περιπτώσεις τὰ Ἑγγραφα 2 και 11 που ἐκδίδονται ἐδῶ.

12. Γ. Πλουμίδης, Ἑλληνες ἐπικηρυγμένοι από τὶς Βενετικὲς ἀρχές (Banditi) «Δωδώνη» Γ' (1974) σ. 55.

13. Α. Σιφωνιοῦ — Καραπά, Μ. Τουρτόγλου, Σ. Τρωϊάνου, ὁ.π., σ. 49-53 ὅπου και πληροφορίες για τὰ βιβλία συμβολαίων τῶν νοταρίων.

14. Θ. Τζαννετάτου, Τὸ Πρακτικὸν τῆς Λατινικῆς Ἐπισκοπῆς Κεφαλληνίας τοῦ 1264 και ἡ Ἐπιτομή αὐτοῦ, Ἐν Ἀθήναις 1965, σ. 160.

15. Καταγωγή από ἀλβανοὺς ὀρθόδοξους ὑποδηλώνει τοῦτο τὸ επίθετο.

16. Δ. Λουκάτος στὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τόμος ΙΑ', σ. 278.

Στὸ τρίτο ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Κεφαλονιάς—Ζακύνθου δικάζει περίπτωση ἀμφισβητούμενου ἀρραβώνα, ἀλλὰ καὶ τὶς συνέπειες τῆς ἀμφισβητήσεως ποὺ ἀκολουθοῦν¹⁷. Ὁ ἀφορισμὸς¹⁸ ποὺ παρεμβάλλεται θὰ βοηθήσῃ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας. Πίσω ἀπὸ τὴν ἀμφισβήτηση τοῦ τυπικοῦ τοῦ ἀρραβωνιάσματος ὑπάρχει ἡ πρόθεση τῆς κοπέλλας ποὺ δὲν θέλει γιὰ ἄνδρα τῆς τὸν ὑποψήφιο μνηστήρα. Ὁ ἐπίσκοπος δικάζει σωστά, ὅταν διαλύῃ αὐτὴν τὴν χωρὶς ἠθικὸ δεσμὸ μνηστεία καὶ τηρεῖ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνες, ὅταν τιμωρῇ αὐστηρὰ τὸν παπὰ ποὺ δὲν ἱερολόγησε κανονικὰ τὸν ἀρραβώνα. Σὲ τοῦτο ἀκολουθεῖ ὁ ἀρχιερέας βασικὴ ἐπιταγὴ τῶν ἱερῶν Κανόνων ποὺ ὀφείλει στὸν εὐαίσθητο χῶρο ποὺ κινεῖται νὰ εἶναι θεματοφύλακὰς τους¹⁹.

Τὸ τέταρτο εἶναι ἐγγραφή ἀποδοχὴ φονιά νὰ πληρώσῃ χρηματικὴ ὑποχρέωση ποὺ ἔχει στὸν Λατῖνο ἐφημέριο τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου Γεωργίου στὸ Κάστρο ποὺ τὸν ἀπάλλαξε ἀπὸ τὴν ἐξορία στὴν ὁποία εἶχε δικασθεῖ γιὰ τὸ φόνο ποὺ ἔκαμε. Ἐχει προηγηθεῖ προσυμφωνία γιὰ τὴν ἀμοιβή ἀλλὰ δὲν καθορίζεται στὸ ἐγγράφο ἂν ὁ ἱερωμένος²⁰ κάνει χρῆση προσωπικοῦ προνόμιου «χάριτος» ποὺ τοῦ ἔχει παραχωρηθεῖ ἢ χρησιμοποίησε, μὲ τὸ κύρος του καὶ τὶς γνωριμίες του, πλάγια μέσα γι' αὐτό.

Τὸ πέμπτο εἶναι συμφωνία ἀποζημιώσεως γιὰ παρθενοφθορία²¹. Ἡ προσφυγὴ τῆς κοπέλλας στὴ βενετσιάνικη δικαιοσύνη καὶ ἡ βέβαιη βαριὰ τιμωρία τοῦ ἐνόχου²² τὸν ἀναγκάζει νὰ βάλῃ μεσάζοντες στὴ κοπέλλα νὰ δεχθῇ τὴν διαιτησίαν δύο ἀρχόντων ποὺ σὰν κριτὲς θὰ ὀρίσουν τὸ τίμημα τῆς παρθενοφθορίας²³. Βασικὸ εἶναι τὸ αἶτημα νὰ ἀποσυρθῇ ἡ μήνυση στὴν Διοίκηση ἐναντίον τοῦ δράστη. Τὸ τίμημα ὅμως τῆς παρθενοφθορίας δὲν ἀναφέρεται.

Στὸ ἕκτο ποὺ εἶναι ἐγγραφή ὁμολογία συκοφαντίας γιὰ ἀθέμιτες σχέσεις, ἡ γυ-

17. Ράλλη — Ποτλῆ, Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν Κανόνων, Ἐν Ἀθήναις 1855, τόμος Ε', σ. 419-420.

18. Α. Ἀλιβιζάτου. «Ἀφορισμὸς» στὴ «Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία», τόμος 2ος σ. 496 - 473. — Μ. Τουρτόγλου, Περὶ τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μετ' αὐτὴν μέχρι καὶ τοῦ Καποδιστρίου, Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορίας Ἑλλ. Δικαίου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος 15 (1968) σ. 24.

19. Ράλλη — Ποτλῆ, ὁ. π.

20. Α. Χ. Ζώη, Ἡ ἀμνηστία ἐπὶ Βενετοκρατίας, «Νέα Ἑστία», Χριστούγεννα 1932, σ. 77 - 79.

21. Μ. Τουρτόγλου, Παρθενοφθορία καὶ εὗρεσις θησαυροῦ, Ἀθῆναι 1963, σ. 93 - 104.

22. Σ. Ἀρδαβάνη — Λιμπεράτου. Πῶς ἀπεδίδετο ἡ Δικαιοσύνη ἐπὶ Βενετοκρατίας ἐν Ἑπτανήσῳ «Παγκεφαλληνιακὸν Ἡμερολόγιον» 2 (1938), σ. 87 - 88.

23. Μ. Τουρτόγλου, ὁ. π., σ. 96.

ναίκα πού κάνει τήν ἔγγραφη δήλωση βεβαιώνει μέ ὄρκο πώς κατάγγειλε τὸ κατονομαζόμενο πρόσωπο ψεύτικα, μέ κίνητρο τὸ πείσμα, πείσμα πού δὲν καθορίζει τήν αἰτία του. Τὸ ἐπόμενο ὅμως ἔγγραφο πού ἀκολουθεῖ μέ τὰ ἴδια πρόσωπα φωτίζει τὰ γεγονότα. Ἡ ἄρση τῆς συκοφαντίας ἐδῶ δὲν γίνεται γιὰ τὸ φόβο νὰ δικασθῇ γιὰ ψεύτικη καταγγελία ἀλλὰ σκοπεύει ἄλλους στόχους.

Τὸ ἑβδομο εἶναι δίκη ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξο ἐπίσκοπο Κεφαλονιάς - Ζακύνθου ὕστερα ἀπὸ ἐντολὴ τοῦ βενετσιάνου Προνοητῆ τοῦ νησιοῦ²⁴. Ἡ καταγγελία γίνεται ἀπὸ τήν ἴδια γυναίκα τοῦ προηγούμενου ἔγγραφου πού ἐδῶ ἐνοχοποιεῖ τὸ πρόσωπο πού στὸ προηγούμενο κείμενο ἀπάλλαξε πώς τήν ἀποπλάνησε καὶ πώς εἶναι ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ πού ἔχει στὰ σπλάχνα της. Ὁ ἐπίσκοπος χρησιμοποιοῖ καὶ ἐδῶ τὸν ἀφορισμὸ στὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας καὶ ἐξετάζει διάφορους μάρτυρες πού μερικοὶ εἶναι φανερά διαβλητοί, ἀφοῦ συγγενεύουν μέ τήν μηνύτρια. Εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἡ δήλωσή της, γιὰ τήν ἔγγραφη ὁμολογία της, πώς συκοφάντησε τὸν κατηγορούμενο (τὸ προηγούμενο ἔγγραφο) κάτω ἀπὸ πίεση τῶν συγγενῶν της μέ σκοπὸ νὰ προχωρήσουν σὲ συνοικέσιο συγγενικῶν προσώπων τῆς μηνύτριας καὶ τοῦ κατηγορούμενου, πού ἡ σχέση τῶν τελευταίων ἔκανε αὐτόματα παράνομο. Περίεργη ὅσο καὶ ἐνδιαφέρουσα νότα στὴν ὅλη ὑπόθεση εἶναι ἡ καταγγελία ἀπὸ τὸν κατηγορούμενο πώς ἓνας ἀπὸ τοὺς μάρτυρες κατηγορίας του ἐχθρεύεται τὸν πατέρα του, ἐπειδὴ τοῦτος τοῦ εἶχε κάμει ἀγωγή γιὰ παράνομο γάμο μέ τὴ γυναίκα τοῦ δεύτερου ἐξαδέλφου του, πράγμα ἀσυμβίβαστο κατὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνες²⁵. Ἡ ἀπόφαση τοῦ ἐπισκόπου γιὰ τήν καταγγελία εἶναι ἀπαλλακτικὴ γιὰ τὸν κατηγορούμενο μέ βάση τήν ἔγγραφη ὁμολογία τῆς μηνύτριας (προηγούμενο ἔγγραφο), τὶς καταθέσεις τῶν μαρτύρων καὶ τήν θαρραλέα παρουσία τοῦ κατηγορουμένου κάτω ἀπὸ τήν καμπάνα, τὴν ὥρα τῆς πένθιμης κωδονοκρουσίας τοῦ ἀφορισμοῦ, στοιχεῖο πού θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο ἰδιαίτερα ἐνισχυτικὸ τῆς ἀθωότητάς του. Οἱ συνέπειες τῆς ἀποφάσεως εἶναι σημαντικές, ἀφοῦ δὲν ἀναγνωρίζεται ἡ προβαλλόμενη πατρότητα γιὰ τὸ παιδί καὶ ὁ κατηγορούμενος εἶναι ἐλεύθερος νὰ παντρευθῇ.

Τὸ ὄγδοο εἶναι συμφωνία γιὰ παραχώρηση κοριτσιοῦ ἀπὸ τὸν πατέρα σὲ τρίτον γιὰ περιορισμένο χρόνο μέ τήν ιδιότητα τῆς «ψυχοπαίδας»²⁶. Ὁ ὅρος ὅπως καὶ τὸ «ψυχογιὸς» πού χρησιμοποιοῦνται σ' ὅλο τὸν ἐλληνικὸ χῶρο μέ πολλὰ σημασίες ἔχει

24. Η. Τσιτσέλη, ὁ.π., σ. 74. Στὸ ἔγγραφο ἐδῶ ὑπάρχει ἡ ἐνδιαφέρουσα πληροφορία γιὰ παραπομπή τῆς ὑποθέσεως στὸν Ἐπίσκοπο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν βενετσιάνο Προνοητῆ.

25. Ράλλη — Ποτλῆ, ὁ.π., τόμος Δ, σ. 162 καὶ τόμος ΣΤ' σ. 165.

26. Α. Χ. Ζώη, Λεξικὸν Ἱστορικὸν καὶ Λαογραφικὸν Ζακύνθου, τόμος Β', Ἐν Ἀθήναις, 1963, σ. 535 καὶ 536 — Α. Μομφερράτου, Ἐγχειρίδιον τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου, τόμος Β' (οἰκογενειακόν), Ἐν Ἀθήναις 1930 σ. 130.

έδω μιὰ πλήρη περιγραφή. "Όσο για τὸν ὄρο «συνβίος» ποὺ γράφεται σὰν μιὰ ἀπὸ τὶς ιδιότητές της ἀσφαλῶς σημαίνει ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὸ ἔγγραφο, ζωὴ κάτω ἀπὸ κοινὴ στέγη καὶ ὄχι σύντροφο στὸ κρεβάτι τοῦ «ψυχοπατέρα». Ὁ καθορισμὸς συγκεκριμένου ποσοῦ ποὺ θὰ πάρη ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκπνοὴ τῆς συμφωνίας σὰν προίκα γιὰ νὰ παντρευθῇ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρον στοιχεῖο.

Τὸ ἕνατο εἶναι δίκη καταγγελλόμενου ἀσυμβίβαστου γάμου λόγῳ ἡλικίας ποὺ δικάζει ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Κεφαλονιάς - Ζακύνθου, ὕστερα ἀπὸ παραπομπὴ τοῦ Προνοητῆ τῆς Κεφαλονιάς στὸν ὁποῖο ἔγινε ἡ καταγγελία. Ἡ παραπομπὴ γίνεται γιὰτὶ ὁ Προνοητὴς ἀναγωρίζει καὶ ἀποδέχεται πὼς τὸ θέμα εἶναι τῆς ἀρμοδιότητος τοῦ ἐπισκόπου. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι ἀπὸ τῆς δίκης βγαίνει ἀπόφαση πὼς ὁ γάμος εἶναι ἔγκυρος καὶ ὁ γαμπρὸς ποὺ ἐπικαλεῖται τὸ ἀνήλικο, ὅταν ἔγινε ὁ γάμος, ὑποχρεώνεται νὰ πάρη κοντά του τὴν γυναῖκα του ἀλλοιῶς θὰ τιμωρηθῇ γιὰ ἐγκατάλειψη. Ὁ πατέρας του (ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἔγγραφο ποὺ ἀκολουθεῖ) προσφεύγει στὸν Πατριαρχικὸ "Εἰσαρχο²⁸ ποὺ βρίσκεται ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ στὸ νησί καὶ ἀποσπᾷ ἀντίθετη ἀπόφαση ποὺ χαρακτηρίζει ἄκυρο τὸν γάμο. Φαίνεται ὅμως πὼς ἡ δεύτερη αὕτῃ ἀπόφαση ἔχει μόνον σκοπὸ, γιὰ τοὺς ἐνδιαφερομένους πατέρα καὶ γιό, νὰ δημιουργήσῃ εὐνοϊκὸ διαπραγματευτικὸ κλίμα γύρω ἀπὸ τὴν προίκα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὁ γαμπρός. Ἐτσι μετὰ τὴν ρύθμιση αὐτῶν τῶν σημείων ἡ δίκη διαγράφεται στὸ σύνολό της σὰν νὰ μὴν ἔγινε ποτέ.

Τὸ δέκατο ἔγγραφο ἔχει τὸ ἴδιο ἀντικείμενο μὲ τὸ προηγούμενο. Εἶναι ἡ ἀπόφαση τοῦ Πατριαρχικοῦ "Εἰσαρχοῦ γιὰ τὸν ἀσυμβίβαστο γάμο λόγῳ ἡλικίας ποὺ σημειώνεται ἀμέσως προηγουμένως. Μὲ βάση ὅτι ὀρίζουν οἱ ἱεροὶ Κανόνες καὶ μὲ προσωπικὸ ἔλεγχο ποὺ κάνει ὁ "Εἰσαρχος βγάζει ἀπόφαση ἀκυρωτικὴ ποὺ τὴν κοινοποιεῖ στὸν ἐπίσκοπο Κεφαλονιάς. Τοῦτο φυσικὰ δὲν ἐμποδίζει τὶς διαπραγματεύσεις ποὺ θὰ ὀριστικοποιήσουν τὸν γάμο ἀφοῦ δοθῇ ἡ προίκα ποὺ εἶχε συμφωνηθεῖ.

Στὸ ἐνδέκατο δικάζει πάλι ὁ ἐπίσκοπος Κεφαλονιάς—Ζακύνθου ὑπόθεση διαλύσεως μνηστείας. Αἰτία τὸ ἀσυμβίβαστο τῆς ἡλικίας ἀλλὰ καὶ ἡ μανία ἀπὸ τὴν ὁποία πάσχει ὁ μνηστήρας, ἡ ὁποία τὸν βασανίζει ἕξ χρονία καὶ πλέον. Τὸ τελευταῖο τοῦτο παίρνει γιὰ βάση ὁ ἐπίσκοπος καὶ στηριζόμενος στὴν γνωστὴ Νεαρά ΡΙΒ' Λέοντα τοῦ Σοφοῦ²⁹ διαλύει τὴν μνηστεία μὲ σύγχρονη ρήτρα τὴν ἐπιστροφὴ τῶν δώρων ποὺ ἔχει δώσει ὁ γαμπρός³⁰.

27. Ράλλη - Ποτλῆ, ὁ.π., τόμος Ε', σ. 35 καὶ 285.

28. Α. Χ. Ζώη, ὁ.π. τόμος Α', σ. 195.

29. Ρ. Noailles — Α. Dain, Les Nouvelles de Léon VI le Sage, Paris 1944, σ. 367 - 373.

30. Α. Μομφερράτου, ὁ.π., σ. 83.

Στὸ δωδέκατο ὑπόθεση μοιχείας μὲ δράστη τὸν ἄνδρα δικάζεται ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Κεφαλονιᾶς - Ζακύνθου ὕστερα ἀπὸ καταγγελία τῆς γυναίκας του³¹. Προηγεῖται ἀφορισμὸς σὲ βάρος τοῦ μοιχοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ἡ σύσταση νὰ ἐπιστρέψῃ στὴ συζυγικὴ ἐστία ὑπολογίζοντας αὐτονόητα στὴ συγγνώμῃ τῆς ἐκκλησίας. Ὁ κατηγορούμενος δηλώνει μετάνοια καὶ αὐτοδεσμεύεται νὰ ὑποστῇ βαρεῖες σωματικὲς ποινὲς ἀπὸ τὴν βενετσιάνικη δικαιοσύνη πού φυσικὰ διαθέτει τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία (κόψιμο τοῦ χεριοῦ τοῦ πού εἶναι τὸ μόνο γερὸ καὶ κάψιμο σὲ βαρέλι)³². Ἐπακόλουθο εἶναι ἡ ἄρση τοῦ ἀφορισμοῦ ἀλλὰ συγχρόνως ὁ ἐπίσκοπος ὀρίζει ἐπίτροπους πού θὰ παρακολουθοῦν μήπως παραβιασθεῖ ἡ ὑπόσχεση καὶ τότε θὰ παραδώσουν τὸ δράστη στοὺς Βενετσιάνους γιὰ νὰ ὑποστῇ τὴν τιμωρία. Ἀφορίζει συγχρόνως ὁ ἐπίσκοπος καθέναν πού θὰ ἀντιληφθῇ παράβαση τῶν συμφωνημένων καὶ δὲν τὸ καταγγεῖλει.

Τὸ δέκατο τρίτο, ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὸ κείμενο, ἀναφέρεται στὰ ἴδια πρόσωπα μὲ ὑποτροπὴ τοῦ ἀδικήματος, παρὰ τίς διαβεβαιώσεις πού εἶχε δώσει καὶ περίεργα χωρὶς νὰ τιμωρηθῇ. Ὁχι μόνον ἀλλὰ καὶ δηλώνει πὼς ἂν τοῦ ἐπιβάλουν νὰ ζήσει μὲ τὴν γυναίκα του θὰ τὴν σκοτώσῃ καὶ θὰ ἀλλαξοπιστήσῃ. Τὴν ὑπόθεση δικάζει πάλι ὁ ἐπίσκοπος πού δίνει μιὰ τελευταία προθεσμία ἐγκαταλείψεως τῆς μοιχαλίδας καὶ ἐπανόδου στὴ συζυγικὴ στέγη. Ἀλλοιῶς θεωρεῖται ὁ γάμος λυμένος³³ πράγμα πού θὰ ἀκολούθησε κιόλας ἀφοῦ εἶχε δηλώσει ἤδη τὴν ἀντίθεσή του ὁ ἄντρας.

Τὸ δέκατο τέταρτο εἶναι ὑπόθεση συμφωνίας γιὰ πρόσληψη «ψυχοπαίδας». Τούτῃ μάλιστα ἔχει τὸ χαρακτηριστικὸ πὼς εἶναι συμφωνία ἀόριστου χρόνου γιατί στὸ ὅριο γάμος δὲν ὀρίζεται ποὺς θὰ κρίνῃ τὸ πρόσωπο ἢ θὰ θεωρήσῃ κατάλληλη τὴν ὥρα. Ἀκόμῃ ἡ ρήτρα, πὼς μὲ κάποια καταγγελία μπορεῖ νὰ οἰκειοποιηθῇ ὁ «ψυχοπατέρας» τὸ μερίδιο πού ἔχει ἀπὸ τὸν πεθαμένο πατέρα της καὶ πού ἡ μητέρα τὸ δέχεται σὰν ὅρο, κρύβει ὅπωςδὴποτε ἓνα δράμα. Ἡ ἀδυναμία τῆς κοπέλλας νὰ ζήσει στὸ περιβάλλον τῆς νέας οἰκογένειας πού ἔκαμε ἡ μητέρα της ἢ ἡ ἀπομάκρυνσή της τοῦ τύπου τῆς «ἐγκαταλείψεως τέκνου» εἶναι τὰ πιθανὰ αἷτια.

Στὸ δέκατο πέμπτο τὸ ἀντικείμενο εἶναι «βιασμός». Ἡ μητέρα τοῦ δράστη γιὰ νὰ ἀποφύγῃ ὁ γιὸς της τίς συνέπειες ἀπὸ μία μήνυση στὴν βενετσιάνικη Διοίκησιν³⁴

31. Κ. Γ. Γαρδικιά, Τὸ ἔγκλημα τῆς μοιχείας ἐν τῷ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας δικαίῳ, Ἀθῆναι 1925, σ. 4-5.

32. Σ. Ἀρδαβάνη — Λιμπεράτου, ὅ.π., σ. 80.

33. Μ. Τουρτόγλου, στὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους», τόμος ΙΑ', σ. 115.

34. Σ. Ἀρδαβάνη — Λιμπεράτου, ὅ.π., σ. 87, 88 — Γ. Πλουμίδης, ὅ.π., σ. 85.

φροντίζει νὰ ἀκολουθήσῃ γάμος μὲ ἐξασφάλιση τῆς νύφης, ἀπὸ ὅποιασδήποτε αἰτίας ἀπομάκρυνση ἀπὸ κοντά της τοῦ γαμπροῦ, δίνοντας ἀξιόλογο ἀντιπροίκι³⁵ ἀπὸ τὴν προσωπικὴ της περιουσία. Μπαίνουν καὶ ἐγγυητὲς μὲ σκοπὸ πλήρη ἐξασφάλιση τῆς κοπέλλας.

Τὸ δέκατο ἕκτο εἶναι προικοσυμφωνία, μὲ ξεχωριστὰ σημεῖα ποὺ τονίζονται ἐδῶ. Εἶναι πρῶτα—πρῶτα γάμος ἀρχοντοπούλας καὶ ὁ παπποῦς της καὶ διαχειριστῆς ὅλης τῆς περιουσίας φροντίζει τὸ γάμο της καὶ ὄχι ὁ πατέρας της ποὺ τίποτε δὲν δηλώνει πὼς δὲν ζῇ. Ἔτσι ἔχουμε μιὰ ἐνδειξη γιὰ ἱεραρχία μέσα στὴν οἰκογένεια. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς προίκας γίνεται ἀπὸ τὸν κουνιάδο τοῦ γαμπροῦ, ποὺ ἐξουσιοδοτημένος ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ δικό του πεθερό, ἀποδέχεται τὴν προσφερόμενη προίκα ποὺ εἶναι ἄλλωστε ἀξιόλογη. Ὁ ἴδιος δίνει στὴν νύφη καὶ τὸ δαχτυλίδι τοῦ ἀρραβώνα. Μὲ μιὰ περίεργη καθυστέρηση δέκα μηνῶν γίνεται ἡ παραλαβὴ τῆς προίκας ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ γαμπροῦ ποὺ δίνει στὴ νύφη καὶ τὸ σχετικὸ δῶρο του. Ἡ νύφη παροῦσα στὴν προικοπαράδοση δέχεται τὴν προίκα ποὺ θεωρεῖ πὼς ἀνταποκρίνεται στὰ δικαιώματά της στὴν πατρικὴ καὶ τὴ μητρικὴ της κληρονομιά.

Τὸ δέκατο ἑβδομο ἔχει ἀντικείμενο «κώλυμα γάμου» ποὺ θέτει ὁ ἐπίσκοπος Κεφαλονιάς-Ζακύνθου ὕστερα ἀπὸ διαβολὲς κατὰ τοὺς ἐνδιαφερόμενους. Τὸ ἀξιόλογο ὅμως εἶναι ἡ ἐμφάνιση μεσάζοντα ποὺ δηλώνει πὼς ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ παρέμβῃ στὸν Μητροπολίτη (τῆς Κορίνθου, γιὰ τὴν περίπτωση, στὸν ὁποῖο ὑπάγεται ἡ ἐπισκοπὴ τῶν νησιῶν) καὶ δωροδοκώντας τον νὰ ἀποσπάσῃ ἄδεια γάμου. Τὸ ἔγγραφο προβλέπει τὴν ἐξασφάλιση τῶν χρημάτων ποὺ θὰ μετρηθοῦν στὸ μεσάζοντα σὲ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τῆς ἀποστολῆς του.

Τὸ δέκατο ὄγδοο εἶναι συμφωνία γιὰ πρόσληψη ὑπηρέτριας. Ἴσως ἀπὸ τίς συχνότερες καὶ κοινότερες. Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ ὄριο παραμονῆς της, ὑποχρεωτικὰ δεκαπέντε χρόνια. Ἄλλο ἐνδιαφέρον εἶναι ἡ περίπτωση θανάτου τῆς κοπέλλας. Ὁ πατέρας της θὰ εἰσπράξῃ ὅσα ἀναλογοῦν στὴν μέχρι τότε δουλειά της.

Στὸ δέκατο ἑνατο μὲ ἀφορμὴ καταγγελία στὴ βενετσιάνικη Διοίκηση γιὰ «συκοφαντικὴ δυσφήμιση»³⁶ σὲ βάρος παπαδιᾶς ὁ δράστης κάνει ἔγγραφο ἀνασκευὴ ὅσων τοῦ ἀποδίδονται (τὰ ὅποια ἄλλωστε ἀρνιέται) σὲ ἔγγραφο ποὺ ἀποτελεῖ καὶ «συνυποσχετικὸ» νὰ μὴν ἀνταλλάξουν βρισιὲς καὶ συκοφαντίες στὸ μέλλον μεταξύ τους. Ἡ ὑποτροπὴ, συμφωνεῖται νὰ συνεπάγεται δίωξη καὶ γιὰ ὅσα προηγήθηκαν.

35. Πολιτικὸς Κώδιξ, τοῦ Ἠνωμένου Κράτους τῶν Ἰονίων Νήσων, Κέρκυρα, Ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς Κυβερνήσεως, 1851, σ. 266.

36. Σ. Δεβιάζη, ὁ.π., σ. 11. Τὸ ἔγγραφο ποὺ ἐκδίδεται ἐδῶ εἶναι ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ πολλαπλὰ θέματα ποὺ θίγει.

Τὸ εἰκοστὸ εἶναι διαθήκη ζητιάνας, πού ὅσα συγκεντρώνει ἀπὸ ἐλεημοσύνες, τὰ δανείζει σὲ διάφορους. Τὸ ἔγγραφο ἔχει ἐνδιαφέρον ὅχι σὰν διαθήκη ὅσο σὰν κείμενο συμπεριφορᾶς.

Τὸ εἰκοστὸ πρῶτο εἶναι ἐγγυητικὸ ἔγγραφο γιὰ ἀποφυλάκιση ὑπηρέτριας κλέφτρας (γιὰ τὴν ἀκρίβεια ὑποπτης γιὰ κλεψιά)³⁷. Τὴν εὐθύνη γιὰ τὸ «παρῶν» πού πρέπει νὰ δίνη ἢ ἀποφυλακισμένη μὲ ἐγγύηση τοῦ ἀφεντικοῦ της, στὴν βενετσιάνικη ἐξουσία, τὴν ἀναλαβαίνει ὁ πατέρας της πού τὴν παίρνει καὶ στό σπίτι του.

Τὸ εἰκοστὸ δεύτερο καὶ τελευταῖο στὴ σειρά, εἶναι συγχώρηση ἄπιστης ἀπὸ τὸν σύζυγο πού ἐγκαταλείφθηκε. Ὁ ἴδιος παρακαλεῖ τὸν ἐπίσκοπο νὰ δώσῃ ἄδεια δεύτερου γάμου της μὲ τὸν ἄνθρωπο πού ζῇ τώρα. Ἀκόμα καὶ δικαιώματα πού παρακρατεῖ σὲ κτῆμα δικό της τὰ ἐπιστρέφει σύμφωνα μὲ τὸ ἔγγραφο. Φυσικὰ τοῦτο δὲν προδικάζει καὶ τὴ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου γιὰ τὴν ὑπόθεση.

Ὅλα τὰ ἔγγραφα μεταφέρονται ἐδῶ ἀπὸ τὰ ἀντίστοιχα νοταριακὰ βιβλία συμβολαίων γιὰ τοὺς λόγους πού προεκτεθήκανε καὶ γιὰ κάτι ἀκόμη. Ἀναφέρονται σὲ θέματα κοινωνικῆς ζωῆς σὲ ὅλη τὴν κλίμακα τῶν τάξεων τῆς ἐποχῆς. Καὶ ἀπλοὶ ἄνθρωποι καὶ ἀστοὶ ἀλλὰ καὶ εὐγενεῖς εἶναι τὰ πρόσωπα πού παρελαύνουν στὶς διαφορές δίκες, συμφωνίες, ὁμολογίες κ.λ.π.

Ἡ ἐκδοση γίνεται μὲ διπλωματικὴ μεταγραφὴ καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς βασικοὺς κανόνες πού ἔχουν γίνει παραδεκτοὶ γιὰ ἐκδοση ἐγγράφων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς³⁸. Δὲν διορθώνεται πουθενὰ τὸ κείμενο πράγμα ἀδύνατο σὲ τόση ἀνορθογραφία. Γράφτηκε κεφαλαῖο ἀρχικὸ στὰ κύρια ὀνόματα ὅπου δὲν ἦταν καὶ ἐπίσης μετὰ τὴν τελεία στιγμή. Οἱ βραχυγραφίες ἀναλύονται μὲ σωστὴ ὀρθογραφία καὶ διορθώνεται ἡ στίξις ὅπου ὑπάρχει φόβος γιὰ παρανόηση. Στὰ λυτὰ ἔγγραφα ὑπάρχει περιγραφὴ τους στὴν ἀρχή. Γιὰ κάθε ἔγγραφο χωριστὰ προηγεῖται περίληψη καὶ ἀκολουθοῦν σχόλια ὅσο τὸ δυνατόν περιορισμένα.

37. Σ. Δεβιάζη, ὁ.π., — Γ. Πλουμίδης, ὁ.π., σ. 86.

38. Μ. Μανούσας, Ἀνέκδοτα Πατριαρχικὰ Γράμματα (1574 - 1806), Βενετία 1968, σ. κγ' καὶ κφ'.